

Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas

WOORD VOORAF

Beste leden,

Net een aangenaam telefoontje gepleegd met onze erevoorzitter. Met goed nieuws. We hebben een 19de-eeuws kadasterkaartboek van Sinaai kunnen aankopen! Het is inderdaad een goede zaak dat we als Kring actief blijven in het verwerven van aanwinsten. Zeker in de sector van de cartografie.

Wisten jullie dat wij meer dan 1700 kaarten bezitten? Kwantitatief gezien is dit een hele prestatie. Maar onze collectie doorstaat ook de kwalitatieve meesterproef. Onze verzameling overspant meerdere eeuwen; de authenticiteit van vele kaarten is uniek; ze zijn dikwijls een ware lust voor het oog. Ongetwijfeld mogen wij beweren dat onze kaarten het bewijs leveren van de kunde van meerdere vakmensen, wetenschappers, nauwgezette ambtenaren of kunstenaars.

Deze collectie (Mercatorcollectie inbegrepen, natuurlijk) vormt de basis van het Mercatormuseum. Enkele duizenden mensen mogen wij hier ieder jaar verwelkomen. Ook een heel mooi voorbeeld van samenwerking tussen een vereniging en het gemeentebestuur (politici en ambtenaren) Zij hebben als opdracht hun vakkennis en hun logistieke mogelijkheden ten dienste te stellen van de gemeenschap. Net zoals de Oudheidkundige Kring. En zo vinden wij elkaar in de uitbouw van het museum. Zij bedenken het concept, in samenspraak met de Kring, en wij stellen onze collecties ter beschikking om een internationaal gewaardeerd museum op poten te zetten. Maar zij begeven zich niet op het terrein van de verwerving. Geen concurrerend beleid dus. En zo zien wij het ook graag.

Willen wij dus de komende jaren op dat vlak een rol blijven spelen, dan moeten wij ook kunnen blijven rekenen op uw steun, beste leden.

Onlangs viel de uitnodiging voor de voorstelling van de 112de Annalen bij jullie in de bus. Ook deze keer hopen wij op een mooie opkomst. Niet omdat dit verzendkosten zou uitsparen (onze penningmeester vindt dit natuurlijk een goede zaak), maar omdat deze voormiddag toch steeds opnieuw het jaarlijks hoogtepunt is van de K.O.K.W. Een voormiddag waarop wij bewijzen een levenskrachtige organisatie te zijn en waarop wij er evenzeer naar uitkijken om jullie te begroeten. **Tot 29 november, om 10.30u in de Piet Elshoutzaal van de Stedelijke Musea in Sint-Niklaas (Zwijgershoek)!**

Chris De Beer,
Voorzitter

Aan de leden die nog een papieren versie van deze nieuwsbrief ontvangen, wordt gevraagd om hun e-mailadres door te geven via info@kokw.be, zodat ook zij in de toekomst de nieuwsbrief elektronisch kunnen ontvangen.

KRINGNIEUWS

Sluiting tijdens eindejaarsperiode

De bibliotheek en het documentatiecentrum van de K.O.K.W. zullen gesloten zijn op zaterdag 26 december 2009 en op zaterdag 2 januari 2010.
Wij staan terug tot uw dienst vanaf zaterdag 9 januari 2010.

Koopje: Geologische studie van broeder Aloïs

Br. Alois P.J. Vandervee publiceerde in 1953 de studie *Het Land van Waas als geologisch landschap*. Ze verscheen als Deel 59, 1^e aflevering (1953) van de Annalen van de K.O.K.W. Sedert vele jaren was deze publicatie uitgeput, tot spijt van de geïnteresseerden. Onlangs ontvingen we een pak met exemplaren van Deel 59, 1^e aflevering. Het bestuur besloot deze aflevering te koop aan te bieden tegen **4 euro** bij afhaling in de bibliotheek van de K.O.K.W., Zamanstraat 49 (elke zaterdag tussen 14 en 17 uur en elke maandag tussen 14 en 16 uur).

Bedanking

In de 2de Nieuwsbrief van de K.O.K.W. deden wij een “oproep tot medewerking aan digitalisering”. Ons lid de heer Marc De Meireleir bood zich spontaan aan om de inventarisatie van de kaartenverzameling, opgesteld door onze erevoorzitter, volledig om te zetten in een Excel-bestand. Hij realiseerde dit op minder dan een maand tijd. Dit biedt aan Alfred Van der Gucht en Eddy Maes de mogelijkheid de inventarisatie van het kaartmateriaal volledig up-to-date te maken door verdere uitbreiding van dit digitale bestand. Wij wensen uitdrukkelijk de heer Marc De Meireleir hiervoor te bedanken.

Verslag bezoek aan archeologische site Europark-Zuid

Op 27 september brachten we met een achttiental leden een bezoek aan de archeologische site in het Europark-Zuid – de industriezone tussen de N70, Damstraat en het Hertjen – waar we werden rondgeleid door Jeroen Van Vaerenbergh van de Archeologische Dienst Waas-

land. Tijdens deze door iedereen erg gesmaakte rondleiding leerden we meer over de bewoners van twee erven die dateren uit de vroege ijzertijd (800-500 voor Christus) en zes boerderijen uit de eerste drie eeuwen na Christus. Op basis van de verschillende zichtbare opgravingen en illustratief materiaal kregen we een beeld van hoe zij hier hebben gewoond. Zo werd onder meer hun manier van leven toegelicht in de voor de verschillende periodes typische woningen, werden de relaties tussen de op het onderzochte terrein wonende personen verduidelijkt en leerden we meer over het klimaat en de vegetatie in deze streek en de invloed op hun levenswijze.

Het bezoek werd afgerond met een overzicht van – het eerder beperkt aantal – teruggevonden artefacten, waaronder vooral fragmenten van kruiken, een naar archeologische normen vrij grote wetsteen en een fibula (kledingspeld).

Midden 2010 zal deze site moeten worden vrijgegeven om te starten met de geplande werkzaamheden. De tastbare vondsten die het onderzoek opleverden zullen worden opgeslagen in het depot van het SteM.

INHOUDSOVERZICHT ANNALEN deel 112 (2009)

Lies VERVAET

De sociaal-economische organisatie in een Wase plattelandsgemeente en de relatie met het landschap: Sinaai in de 17de eeuw

Historica Lies Vervaeat bestudeert de eigendomsverhoudingen en de bedrijfsstructuren in het 17de-eeuwse Sinaai, en concludeert dat de toenmalige organisatie van de landbouwgemeenschap leidde tot een lappendeken van kleine percelen, een typisch landschap dat tot op vandaag grotendeels ongewijzigd is gebleven.

Chris VANDER STRAETEN

Armoede en armenzorg in het Land van Waas in de 18de eeuw: casus Sint-Gillis-Waas

Het artikel poogt eerst een ruimer inzicht te geven in het fenomeen ‘armoede’ tijdens de Nieuwe Tijd (16de – 18de eeuw) en gaat dan dieper in op de armengemeenschap van Sint-Gillis-Waas tijdens de 2de helft van de 18de eeuw. Welke overheden speelden een rol in de armenzorg, wie werd toegelaten tot de armentafel en op basis van welke criteria, welke problemen rezen bij de praktische organisatie van de armenzorg? Een grondige studie van de archieven werpt een verrassend licht op deze tot nu toe weinig onderzochte materie.

Nico DE WERT

Wisselwerking tussen broederschappen en schepenambten in Sint-Niklaas, Vrasene en Sint-Gillis-Waas (1740-1795)

In de vroegmoderne periode ontwikkelde het confrerieleven zich tot een krachtige motor in de contrareformatorische maatschappij. Ook in het Land van Waas ontstonden tal van religieuze broederschappen. Voor velen blijkt een lidmaatschap van een broederschap bovendien een opstap geweest te zijn naar een politieke carrière. Dat dit zo geweest is voor magistraten uit Sint-Niklaas, Vrasene en Sint-Gillis-Waas, toont deze jonge historicus overtuigend aan in een artikel dat een bewerking is van zijn bachelorscriptie.

Nico VAN CAMPENHOUT

E.H. Jozef De Wilde (1906-1993) over plaatselijke en regionale geschiedschrijving

Lokers stadsarchivaris Nico Van Campenhout brengt hulde aan deze heemkundige en historicus, die een groot deel van zijn leven woonde en werkte in het Waasland, en die pionierswerk verrichtte op het vlak van de Wase geschiedenis. Hij benadrukt tegelijk ook de actualiteitswaarde voor de huidige erfgoedsector van zijn talloze publicaties.

Marcel RYSSSEN

Het Waasland in het leven en werk van Filip De Pillecyn (1891-1962)

Het Wase Durme- en Scheldeland is onlosmakelijk verbonden met het leven en werk van deze uit Hamme afkomstige auteur. Marcel Ryssen haalt De Pillecyn van onder het stof en citeert ruim uit vele van zijn boeken. Hij evoceert zo niet zonder heimwee het landschap en de rivieroever van zijn eigen jeugdijaren (en van vele lezers van de *Annalen* allicht).

Yvan DE MAESSCHALCK

Over het literair oeuvre van Pol Hoste en de bruikbaarheid ervan als historische bron: een verkenning

Hostes schrijverschap is niet los te zien van zijn sociale afkomst en het isolement dat door zijn communistische en vrijzinnige ouders werd gecreëerd in een grotendeels traditioneel katholiek Lokeren. De in zijn werken ruim aanwezige autobiografische elementen worden evenwel overstegen door een samenhangend en sprankelend historisch-politiek discours. En al gaat het dan bijvoorbeeld over Haïti en Port-au-Prince, het Waasland en Lokeren zijn nooit ver weg...

Erik BIELEN

Communiebanks van Adrianus en/of Philippus Nijs (terug)gevonden in de Colleekekerk te Sint-Niklaas (of waartoe een foute vertaling kan leiden ...)

De communiebanks in rococostijl van de Sint-Niklase Colleekekerk blijken volgens dit artikel, geschreven in ware detectivestijl, ooit gerecycleerd te zijn als afsluiting voor het koorgestoelte en daarbij deels verplaatst (en nu teruggevonden achteraan in het koor), deels weggegeven aan de in 1850 opgerichte Sint-Antoniuserk in Lokeren!

Leonard DE CAUSMAECKER

Muntgewichten in het Stedelijk Museum van Lokeren

Het Lokers stadsmuseum heeft nogal wat oude munt- en andere gewichten in zijn bezit. Oud-apotheker en deskundige Leonard De Causmaecker geeft een helder overzicht van de belangrijkste kenmerken van deze mooie en ‘gewichtige’ collectie.

Walter PAULI

Temse: de Boelwerf. Gdansk aan de Schelde

Deze historicus en journalist van de krant *De Morgen* schetst in het kort de sociale en politiek-maatschappelijke geschiedenis van de Boelwerf in Temse, een prikkelende aanvulling bij de twee artikels over deze scheepswerf die vorig jaar in de *Annalen* verschenen en waar dit aspect nauwelijks aan bod kwam.

Johan DAMBRUYNE

De ontsluiting van een literair bedrijfsarchief: de inventaris van het archief van Orbis en Orion.

Johan Dambruyne, doctor in de geschiedenis en archivaris, geeft meer achtergrond bij zijn publicatie dit jaar van de inventaris van het archief van het destijds erg bekende boekenbedrijf, dat in Beveren-Waas was gevestigd. Een beknopte geschiedenis van het bedrijf en een schets van het belang van het archief en de verwerving ervan door het Rijksarchief Beveren vormen een voorzet voor verder onderzoek.

Kristel VAN AUDENAEREN

De registratie van een uitzonderlijke erfgoedcollectie: de inventaris van de objectencollectie van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas

In dit artikel wordt ingegaan op de gevolgde methodiek en de problemen die rezen bij de inventarisatie en de registratie van de rijke objectenverzameling van de KOKW. De lezer komt te weten hoe en waar hij de geregistreerde voorwerpen op het internet kan bekijken. Het belang van dit project, ondersteund door de Erfgoedcel Waasland, kan niet overschat worden en is hopelijk de aanzet voor verder en divers historisch onderzoek.

Emmy BEYLS

2009 Waas Reuzenjaar. Studie en ontsluiting van het reuzenerfgoed in het Waasland

De auteur werkte voor de Erfgoedcel Waasland het project Waas Reuzenjaar 2009 uit en geeft een goed overzicht van de geschiedenis van het fenomeen ‘reuzen’ in het algemeen, en van Wase reuzen in het bijzonder. De lezer komt alles te weten over o.a. de geboorte, de

naamgeving, het huwelijk en soms zelfs het overlijden van de 67 reuzen die het Waasland in januari 2009 telde.

AANWINSTEN VAN BIBLIOTHEEK EN DOCUMENTATIECENTRUM

Naar vaste gewoonte publiceren we een overzicht van de aanwinsten, die we de afgelopen maanden (augustus 2009 – heden) konden verwerven voor de bibliotheek en het documentatiecentrum van de K.O.K.W. Onze hartelijke dank aan alle leden en sympathisanten voor hun steun aan de K.O.K.W.

1. Een belangrijke cartografische aanwinst voor de K.O.K.W.

Op 30 september 2009 kon de K.O.K.W. een kadastrale atlas van de gemeente Sinaai verwerven.

Deze atlas draagt op de kartonnen kapt een etiket met als titel *Plan Cadastral der Gemeente Sinay*". De volledige titel op het eerste kaartblad luidt "*Kadastrale Atlas der Provincie Oost-Vlaanderen op de schaal van 1/2 500. Uitgegeven door P. Gérard, Inspecteur van het Kadaster. Gemeente Sinay. Nauwkeurig verklaerd met de Kadastrale Minuut en supplementaire plans, de Inspecteur van het Kadaster* (handtekening van P. Gérard).

De atlas bevat dubbelbladige kaartbladen (hoogte 51 cm, breedte 93 cm). De kaarten noch de atlas zijn gedateerd, maar op basis van gegevens uit de Biographie Nationale (deel 7) moet hij gedateerd worden rond 1840.

De kaarten bevatten volgende informatie: de grenzen van de percelen, de kadastrale nummer en de kadastrale oppervlakte (vb. 1.06.3 = 1 hectare, 6 are, 30 centiare).

Rood: gebouwen	D = dijk
Blauw: water	H = hooiland
B = boomgaard	LW = landweg
BH = bos	SB = sparrenbos
BG = beplante grond	T = tuin
BK = beerkaai	W = weg
BW = beplante weg	Percelen zonder tekens = land

De schaal 1/2 500 wil zeggen dat 1 cm op de kaart gelijk is aan 25 m in de werkelijkheid. Elke kaart heeft een windroos, zodat het blad gemakkelijk kan georiënteerd worden en vergeleken met een modern stratenplan. Bovendien vergelijkt landmeter Gérard de metrieke landmaten met de toen nog algemeen gebruikte oude landmaten, zoals: bunder, roede en voet.

Wie is P. Gérard?

Paul Gérard werd geboren op 11 september 1796 en overleed te Gent op 9 juli 1866. In 1816 werkte hij als ingenieur-topograaf mee aan de afbakening van de zuidgrens van het koninkrijk der Nederlanden. In 1835 werd hij inspecteur van het kadaster. Zijn eerste grote realisatie was de Kadastrale Atlas der Provincie Oost-Vlaanderen. Koning Leopold I was zo ingenomen met dit werk dat hij een gouden ring met zijn initialen aan Gérard schonk. Gérard werkte ook aan een kadastrale kaart van België in 25 bladen, waarvoor hij samenwerkte met Philippe Van der Maelen, directeur van het Etablissement Géographique de Bruxelles. Zijn laatste cartografisch werk was een groot plan van de stad Gent.

Onze atlas toont sporen van intens gebruik. Zo werden sommige percelen met waterverf ingekleurd of werden er handschriftelijke notities toegevoegd. We hebben niet kunnen ontdekken wie de gebruiker van deze atlas was.

We weten ook niet of er (zoals bij de Popp-kaarten) een kadastrale legger bij deze atlas hoorde, waarbij de namen van de grondbezitters worden vermeld.

Naast deze Gérard-atlas van Sinaai bezit de K.O.K.W. ook die van Sint-Niklaas. De atlas van Sinaai lijkt ons bijzonder nuttig bij de studie van de landschapsgeschiedenis in het Land van Waas in zijn geheel en Sinaai in het bijzonder. Merkwaardigheid: in de Fondatie wordt een eendenkooi afgebeeld. Na de grootschalige kaart van Ferraris (schaal ± 1/11 000) is deze Gérard-atlas een volgende stap, waarna de kadastrale Popp-kaarten (schaal 1/5 000 tot 1/2 500) komen.

Iedereen die ons aanvullende informatie kan bezorgen, zijn we bijzonder dankbaar.

(tekst door Alfred Van der Gucht – bestuurslid K.O.K.W.)

2. Andere aanwinsten

- Colaes, R., Congregatie van O.-L.-Vrouw Visitatie van Sint-Amandsberg. Lijst van de Zusters werkzaam in het onderwijs te Steendorp. (STEEND 4)
- Baert, Tim, Patriotten van het platteland. Een bijdrage tot de geschiedenis van het verzet in de regio Dendermonde-Sint-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een comparatieve prosopografie van het verzet in Moerzeke en Kastel. Twee delen. (5 A 21/1-2)
- Walraevens, Sylvie, De interne lederhandel in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 18de eeuw. (5 A 22)
- Goossens, Carine, Ick het hebbe vastzitten. Amoureuze histories uit het archief Bergeyck. (BEV 26)
- Werbrouck, Ilke, Recente evolutie van het Durmelandschap sinds het begin van de twintigste eeuw aan de hand van interviews, iconografie, kaarten en literatuur. Deel 1 tekst, Deel 2, platen. (5 A 23)
- De Heem P., Van Averbek E., e.a., Les communications entre les deux rives de l'Escaut au droit de la ville d'Anvers et l'aménagement du Polder de Borgerweert, 1926. (15 A 1)

- Léonard, Edward, Bouwen in het dorp en op het land. (15 A 1)
- Jansen, Arnold, Het industrieel uitgevoerde meubel, 1925. (15 A 2)
- Schrans, G., Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIe eeuw, Gent, 1997. (15 A 9)
- Colaes, Roger, Belgische militairen op het fort Steendorp. (STEEND 5)
- Morin, Frans, Kataloog der Belgische Bankbrieven van 1900 tot 1966. (15 A 12)
- De Kegel, A., Demey, A., e.a., Beschermd monumenten. Arrondissementen Dendermonde, Eeklo, Sint-Niklaas. (5 A 24/1)
- De Kegel, A., Demey, A., e.a., Beschermd monumenten. Arrondissementen Aalst, Oudenaarde. (5 A 24/2)
- De Kegel, A., Demey, A., e.a., Beschermd monumenten. Arrondissement Gent. (5 A 24/3)
- Fonteyn, Guido. Over de taalgrens van Komen naar Voeren. (15 A 13)
- Fonteyn, Guido. De Walen en onderhuidse beweging. (15 A 14)
- Monteyne, André, De Brusselaars in een stad die anders is. (15 A 15)

De bijzondere collecties werden aangevuld met:

- 2 foto's van het Molsbroek te Lokeren, gemaakt door Aero Survey op 24 januari 1985.
- 2 filmrollen "De Gazette van het Land van Waas", 1842-1858 (Erfgoedcel Land van Waas).
- 8 programma's K.A.J. Belsele, 1948-1961.
- Zinken penning voor 1 brood, uitgegeven door "De Toekomst" te Sint-Niklaas in 1895.
- Broodpenning in koper, uitgegeven door de samenwerkende maatschappij "De Welkom" van Aalst in 1904.
- De bisschoppelijke mandementen van het bisdom Gent van 1802 tot 1943.
- Een rekenpenning van 1586.

VARIA

Lezing HHK Het Land van Beveren 'Zijn er schatten gevonden in Vrasene? Archeologische opgravingen in Nerenhoek en Profruco, 2007-2008' door Jeroen Van Vaerenbergh
De jaarlijkse lezing van de heemkundige kring "Het Land van Beveren" behandelt dit jaar de bijzondere archeologische onderzoeksresultaten te Vrasene naar aanleiding van de nieuwbouw voor Profruco. Daarnaast komen ook de resultaten van de opgravingen aan de Nerenhoek (waterzuivering) aan bod. Archeoloog Jeroen Van Vaerenbergh, verbonden aan de Archeologische Dienst Waasland, voerde beide opgravingen uit.

De leden van de K.O.K.W. zijn van harte welkom op deze lezing.

Wanneer: Donderdagavond 26 november 2009 om 20u00.

Waar: Ontmoetingscentrum 't Klooster (in de kapel), Brugstraat te Vrasene.

Inkomprijs: 3 euro, inclusief gratis consumptie achteraf.

Een initiatief van: H.H.K. Het Land van Beveren vzw en Zelfstandig Ondernemen Vrasene

Verantwoordelijke uitgever Nieuwsbrief KOKW: Chris De Beer, voorzitter, postbus 144, 9100 Sint-Niklaas; e-mail: info@kokw.be